

Évszázadok égfelé küldött himnuszai

Köszörű-időben

Budapest, 2020, Magyar Napló

Nemrégiben, amikor a Magyar Napló kiadásában még megjelenés előtt állt a Farkas Árpád költeményéből merítve *Köszörű-időben* címet viselő lírai antológia, meglepetéssel keveredő örömmel fogadtam az összeállítást készítő diplomás irodalmár, Boros Erika recenzió írására szólító felkérését. Feltehetőleg a szakma e költeményekkel kapcsolatos véleményét már annyiszor megismerve, most a mezei olvasó érdekelte volna arról, amiért így válogatott? Vagy talán a sorstárs megértését sejtve, várva, fordult hozzám? Hiszen az egyik alcím is jelzi ezt: *Sorsantológia*.

A feladattal – tudom – összeférhetetlen módon, a könyvben felbukkan néhány saját rövidke gondolatom. Ezeket kívül még csak az elképzelést ismertem, mikor először hajoltam a klaviatúra fölé, és me-rengtem el e könnyelmű vállaláson.

Arról már korábban is meggyőződtem, hogy a kötet szerkesztője olyan személy, aki Erdély eleven szíveként dobog a szét-szagatott haza szerencsésebbik felében, és azt is tudtam, hogy örökös lelkiismeret-furdalása, leküzdhetetlen honvágya szenvedéssé teszi minden napját.

Bizonyára ebből a keserűségből szület-hetett az a szemlélet, amely a válogatás-ban vezérelte, és ez teheti cáfolhatatlan módon hitelessé – véltem jó előre.

Aztán a kötet megérkezett, és nem csalódtam.

Forgattam a könyvet, ide-oda lapozgatva, ízlelgetve a javarészt ismerős sorokat, s a ma új embere számára oly hasznos apróbetűs kiegészítéseket. Megpróbáltam önmagam előtt is igazolni vállalásom felelősségét. Ekkor jutott eszembe egy vénülő memóriámban pislákoló mondat: „*A vers*

az, amit mondani kell.” Ezt a választ Kányádi Sándor jegyezte fel magának, miután egy iskolás gyerekkel beszélgetve kérdezte tőle: „Mi a vers?”. Ha pedig mondani kell, véltem, akkor a költő, aki mondatni akarja, választ is vár. Visszhangot! Tehát az olvasót megszólító vers nem monológ, hanem párbeszéd. Egyik fele maga a költemény, a másik az általa ébresztett gondolat vagy érzés.

Aki ezt a gyűjteményt olvassa, azt tapasztalhatja, hogy a válogatásból összeállító kórus harmóniában egyesül, és abból egy sajátos valami cseng ki. Ez pedig nem más, mint az anyaországban dideregve pislákoló erdélyi gondolat. Ideológiává emelve, magasabb szinten nevezték ezt transzszilvanizmusnak is, de míg az a három nemzet közös akarátának híján utópiának bizonyult, a privát transzszilvanizmus, az erdélyi gondolat tovább élt, s alighanem elpusztíthatatlan.

Él és élni fog, mert az erdélyi ember, Erdély ősi multikulturalizmusának kései utóda is minden esetben hordoz ebből magában valamennyit. Az esetek többségében öntudatlanul. De felismerhetően. Ne kapják fel a fejüket! Tudom, mellette meg-fér számos torz eszme és érzés is, hiszen a kor, a korok külső hatásai nem lehettek nyomtalanok, s ma különösen nem. Erdély multikulturalizmusa sem olyan volt, mint amelyet most próbálnak oly tragikus sikertelenséggel meghonosítani a kontinens egykor boldogabbnak nevezett felén.

Ez a gondolat a közös gyökerek mellett magában hordozza a táj sokszor annyira semmibe vett, de valójában kitörölhetetlen hatásait. A genetika még többet mondhatna erről, ha egyszer teljes egészében

megismerné az évszázados közösen átélt veszedelmek sejtjeinkig hatoló lenyomatát, a túlélés, a megmaradás akarásának és az ezért szóló imáknak, érte folytatott munkának és harcoknak a ma még csak feltárás alatt levő nyomait.

Erdély mindenkire egyformán gyakorolt varázslatos vonzása a kiismerhetetlen összefonódások által, akár tetszik, akár nem, tagadhatatlan vérkeveredések egyénileg mégis felejtetni akart, vagy akár szegyenkezve megtagadott, de ott – a nagy mű, az emberi szerkezet rejtett zugaiban – mégis működő hatásai, különös paradoxonként húzzák alá az egymás ellen folytatott és létfontosságúnak hitt téves berzenkedés képtelenségét.

Csakhogy eme berzenkedéseket a történelem, főleg a sokrétű politikai érdek tragédiává fokozta. Mindez pedig Trianonban tetőzött.

Trianon az alfa és az ómega.

Mindez a szülőföldet akarata ellenére elvesztő lelkében felnagyítva jelentkezik. Boros Erika válogatásának gyökerei is itt keresendők. Egészen konkrétan, kézzelfoghatóan! A válogatást végző egyéni sorsa ezt úgy teszi hitelessé, mint a hazáját védő honvéd küzdelmét a háborús sebesülés.

A kisebbik haza lelkületét hordozó magyar, évszázadok óta az összmagyar lélek egy részét őrzi magában, ugyanakkor annak kiegészítője, örömeiben, gondjában részese, s mint erdélyi, kellő szerénységgel mondom, erőt adó támasza is lehet. Itthontól – otthonig.

A kolozsvári *Hitel* folyóiratban olvashatjuk Albrecht Dezső szavait: „Lehetséges, sőt valószínű, hogy a magyar műveltség új formáit Magyarországon fogják kialakítani, de az anyagot hozzá, a lelket mi szállítjuk.”

Ennek a lelket adományozó közös munkának is gyűjteménye ez a kötet. És ugyanakkor ismerjük fel, hogy oda-vissza, itthontól – otthonig.

A válogatást végző úgy didereg az együttesen himnusszá terebélyesedő költemények puha takarásában, hogy szinte

halljuk fogainak koccanását. Úgy húzza magára e könnyáztatta langyos takarót, mint partra vetődött, a kiszáradástól félt kis sellő kétéltű kényszerűségében életet, „mégiséletet” remélve. Mindezt pedig sorstársainak is felkínálva! És ez benne az igazi tett.

Az összegyűjtött költemények csoportosítása sokatmondó. Az egész antológia két részre oszlik. Az első felének alcíme *Psalmus Hungaricus*, a másodiké *Psalmus Transsylvanicus*, de e kettősség végkicsengése éppen az összetartozásra utal.

Az alcímek szintén magukért beszélnek, hiszen mindahányan versekből nyert szavak, idézetek.

A kötetben megszólaló szerzők a Boldogasszony Anyánktól és Zrínyi Miklóstól Csoóri Sándorig, a 90. zsoltártól és Mikes Kelemtől Farkas Árpádig szólnak hozzá a fájdalmas történelmi harapófogóban eltelt évszázadaink és jelen veszedelmeink, elszenvedett és ma is sajgó sebesüléseinkhez, keserves kérdőjeleinkhez. Ezért évfordulós feladatvállalás ez a kötet.

És valóban, Boros Erika a mostani szomorú évfordulón sóhajtva ezt mutatná fel a Trianon óta szürke égnek, s az olvasó vele sóhajt. Sóhajt, és meleget lehelne az önmarcangolást sem nélkülöző feladat vállalójára, hogy vacogása szelídüljön „dúdolásá”. Hazáról, szülőföldről, elszakadásról meg találkozásról, összekapaszkodásról, értünk élt anyákról és apákról.

Már a válogatás első felének bevezető sorai idézik Berzsenyi Dánielnek a „nemzet testőrének” azóta is, ma pedig különösen érvényes figyelmeztetését: „Forr a világ bús tengere, oh magyar! / Ádáz Erynnis lelke uralkodik, / S a föld lakóit vérbe mártott / Töre dühös viadalra készíti.” S miután Kölcsey Hymnusát, Vörösmarty Szózatát és Petőfi *Nemzeti dalát* idézi, megjelenik egy Trianont követően imádsággá vált vers is: Csanády György *Székelly himnusza*. S aztán a magyar költészet és népköltészet legaktuálisabban sokatmondó gyöngyszemei kelnek életre, ahogyan

Arany Jánosnál a Buda halálában: „Fű ki-
zöldül ó sírhanton, / Bajnok ébred hősi
hanton.” S valóban, a versek életre kelt
bajnokok módján serkentenek szellemi
ébredésre, lelki megújulásra ama Erynnis
ellenében: „Én lehetek tehát magyarnak
példája, / Hitét s birodalmát hogy nyujtsa
szabályája” (Zrínyi Miklós: *Attila*)

Ez a kötet nem csupán visszarávedés
régmúlt időkre, de akár a Czuczor Hunya-
díjában, ébredést kiáltó hírnök is: „De hírnök
jő, s pihegve szól”, kiáltva kiált ismét
Zrínyi a rettenetes sárkányt látva, sejtve
„Ne bánts a magyart!”. A nagy, belső ön-
pusztító ellentéteinkre is van ősi figyel-
meztetés Nagyságos Fejedelmünk imájá-
nak záró soraiban: „Add, hogy szereteted
gyarapodjék, / Hogy ez az isteni láng /
Eméssze föl viszálykodásainkat.” Ame-
lyek – ó, jaj – már Tompa Mihálynál is fel-
bukkannak: „A kidőlt fában őrlő szű la-
kik... / Honfira, honfi ki vádaskodik.”

Juhász Gyulát olvasva a Hitel gyökerét
keressük, mert ismét Széchenyis időket
élünk. „Egy férfi kellene – ó, add, te vég-
zet! – / Ki nem csak múlton kérődöz tanít-
vány, / S eszembe jut, hogy most száz éve
lépett / Örök pályára ő: Széchenyi István!”

S aztán József Attilával szeretnénk
„szép, komoly fiakká” válni, s Radnóti nyu-
gati, rideg pilótáját biztatnánk látogatássá
szelídült kényszerleszállásra, megismerni
a magyar valóságot, hogy aztán Illyés so-
rai nyomán a szerveződő világzsarnokság
gondolata kísértsen.

Márai ma is int, mert a „kötelet áruló
hóhér” gazdái még meg-meglengetik fe-
nyegéseiket árva fejünk felett, s haszta-
lan siratjuk az ártatlanul megbélyegzettet,
aki már csak „nyűtt szívével halál szár-
nyán” térhetett haza a bujdosásból (Wass
Albert). Ekkor már az őszi hideg szél min-
ket is Csoóri Sándorral igazoltat a „bő-
rünk alatt rejtegetett” emlékeinkkel, de
mégis éppen ez a szél köt ide „idegszála-
ival”. Ezután Illyés Gyula nyugtat meg erőt
adó, dacos soraival: „Homlokon lőhetne,
ha tetszik, / mi ott fészkel, égbe menek-
szik.” S ha már Gyula bátyánk révén így

erőre kaptunk, megnyugtató, hogy a *Szek-
szárd felé* utazó menyecskék sorsa, mintha
jobbra fordulóban lenne.

Batta György, gyönyörű egymondatos
vigasztaló szeretet himnuszával tiszteleg
a zsarnokság leleplezője előtt. És talán éb-
redeznek a keselyűt rettentők, s Nagy Lász-
lónak nem kell forognia sírjában, mert lesz,
ki átvigye „a Szerelmet a túlsó partra”.

De van, ki segít keresztül látni a reánk
telepedni igyekvő világ ármányán is. Mert
mit ír Páskándi Géza a *Nem igaz* utolsó so-
raiban: „Rabság helyett, nem a szabadság, /
hanem a szebbnek tűnő rabság / csalogat
minket már egyedül, / s a hitetlenség ten-
gelyére, / mint könnyű légy a légyfogóra /
ráragadunk, s nincs olyan óra? / hogy ne
donognánk – jövőtlenül! A kötet első ré-
szét Dsida címadó opusa zárja. Igen: „Ro-
hadjon el lábunk-kezünk, / mikoron hoz-
zád hűtlének leszünk...”

A Psalmus Transsylvanicus fájdalom-
san friss halottunkat, Farkas Árpádot ál-
lítja tengelyébe. A cím *Szívdobbanásnyi
csönd*, és a további alcímek is tőle származ-
nak. Már kezdésként figyelmeztet, hogy
ébredjen felelősségérzetünk, és ne feled-
jük a figyelmeztetést: „apáink hűlő, drága
arcán járunk”.

Itt olvashatók még Bocskai István vég-
rendeletének a két hazát egybeterelő gon-
dolatai, s Magyarai Lajos folytatja Bethlen
Gáborral: „Ha megmarad kis Erdély, s iga-
zítja sorsát, / Talán majd összeáll az a szent-
szép Ország.” Majd Tamás Menyhért a *Szé-
kely piétában* gondolkodik „csakazértis”:
„Eljövendő utak / Hazavivő lépte, / Ezer-
szer veretten / Ezeregyét lépje!” Aztán
bepillant a fejezetbe is a múlt, Wesselényi
majd Petőfi, s a kökösi hídnál járva máris
Kányádi dörgeti Prázsmár felől a „székely
harangokat”, s mesél a Nyerges-tető zöld-
jének hősi titkairól. Reményik Sándor re-
méli, hogy ama Királyhágónál elásott
trombita még megszólalhat. De azonnal
felesel rá Kovács István *Beolvasztása* „jelen
időben” és ismét Farkas Árpád figyelmez-
tet A kerti törpében: „A kerti törpe figyel-
di a házat, / le s föl sétál az ablakom alatt. /

Egy intésére százak somfordálnak / elő,
és körbefog e hitvány törpehad...”

Majd következnek az őrizők egyszerű sorokba tördelt példázata Kányádítól, a toronyban maradó egyetlen hallgatag, vén varjú vagy csóka, kit hiába biztat a verébhad, nem megy: „zsíros barázdából / eleséget szedni. // Megszólalt harmadnap, / de csak annyit mondott: / csiricsári népre / nem hagyom a tornyot.” Igen, húségesen! Pedig Kovács András Ferenc is feljajdul Psalmus Tanssylvanicusában: „Szólitanak torkunkban torlódó gondok, / Fölprédált temetők, falvacskák, csontok –” s Ferences István hangján *Szélbekiáltanak*: „hogy nincs hazám hogy nincs hazám”, és 2002-ben, a 75 éves Sütő Andrásnak ajánlva, betér a Marosszentimrei templomba: „Fejünkre pók hull, égi vakolat, / az orgonából szüette futam. / Nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt, s kit büntetsz, / Uram?” Farkas Árpád sem lehet vidámabb az *Özönvíz fenyegetésében*: „Dühöng az ár, s az ég alól / rongy falvak úsznak mennybe fel. / A bárka késik valahol, / a víz, a víz csak énekel.”

Aztán felbuknak a kötetnek címet adó Farkas Árpád-vers, és így indít: „Ó, hát mégis kivert a láz e köszörű-időbe! / Ereszek gyémánt-foga csattog fejem felett, / átvilágít csontomig a hó, elszédülnek / bőromön a pelyhek. // Táncol rózsaszín torokban a szó, / higanyként ugrál föl-le, föl-le, / százszor is megfontolná magát, / kibuggyan... / nyüsztítve bár, / vinnyog, mint fagyban a vinilinkabát.”

S mintha a kötetről beszélne, szólal meg Lászlóffy Aladár: „Mutassátok meg a költőket, akiket / olvastok, s megmondom, kik vagytok. // Mutassátok meg a költőket, akiket / tiszteltek, s megmondom, kik voltatok. [...] Mutassátok meg a költőket, akiket / megvédtetek, s megmondom, kik lesztek.” A költői sors, amelybe annyi minden belészorult, szól Szilágyi Domokosnak a Feszülő ideggé... soraiban: „Feszülő ideggé sodort, / mi átment rajtam, ami volt: / sodortak álmatlansággá vásott, / napi kis megalkuvások...”, Kányádi

pedig ezzel egy időben mondja a *Ló és lovas*-ban: „ugratni kéne / ha volna túlsó part”, ezenközben azonban Király László az Anyanyelvbe menekül. „Mit mondhatnék én rólad, / bújtató barlangom, / én legvégső vackom,”... és határozottan szól Sütő prózája is: „Azért vagyunk a világon, hogy szavainknak valahol helyet teremtsünk benne”, mert ha némaságra ítélnék, ha szavaink hitelét orozzák el, ha nem korrekt kimondani azt, ami igaz, akkor nemsokára elveszik tőlünk azt a talpalatnyit is.

A brassói lány, Boros Erika, nem feledkezik meg a Cenkről, annak minden szépségével, elringató emlékével. Szemlér Ferenc és Jancsik Pál dicséri Brassó őriző hegyét, hogy aztán Kercsó Attila (önfeláldozó, nagyszerű évfolyamtársam, kollégám) őszi hangulatát követően Farkas Árpád gyönyörűen fájdalmas *Dúdolója* következzen: „Havazás lennék, lengőn áldó, / gyűrött arcokra, földre szálló, / csitítgató is ott, hol láz van. / Méltóságos a pusztulásban.”

Horváth István édesanyját őrzi az anyanyelvben. „Kis nép nyelvén, de Anyám, tiedén. / Anyám vagy! Most már csak a szavakban!”

Ezután a versekben válogatót örökké kísértő hazatérés fejezete következik, s a fejezetnek is címét adó versében szól újra Farkas Árpád: „A szülőföld ölébe felkap. / Csucsujgat: megjöttél szentem, / zavartan kabátgombommal / babrál, s kicsit meglepetten / tapogatja ki azt az egykori / gyermeket bennem.”

Erdély havai hol a fagy, a „Nagyomlás” félelmetességét idézik, hol meg puha takaróként óvják az árva magyart, máskor titkos alagutakat nyújtanak: „Alagutakat a hóban! // Hú szándék, mozdulat, / törékeny álom, didergő elme / ne éljen a hó hűsében / örökre elkeverve.”

Páll Lajos „E se tánc? / Mégse tánc? / Homlokránc, / szoknyaránc? E se tánc? Mégse tánc?” táncolna Korondon. Ferences István Orbán Balázsra emlékezik, Magyar Lajos Benedek Eleket idézi, Kányádi Sándor Tamási Áron sírjánál mondja el:

„Kívánhat-é ember többet: / Derékaljnak szülőföldet / s két cserefa tömött árnyát / szemfedőnek.” Aztán Kós Károlyról szól ő és Farkas Árpád.

A kötet vége ismét jelzi a gyűjtés „himnuszos” voltát. Ferences István Márton Áronhoz írt *Himnusz*a szól: „Áldd meg hittel székely néped, nemzetünk, / Fölemelt főt, méltóságot adj nekünk!” Jómagam pedig a kilencvenes években csak egyért könyörgök: „hogymélni legyünk képesek / megmaradásunk csodáját”.

Ez az egymással összekapaszkodó sok vers is záloga a megmaradásnak. A megtartó erőt szinte kényszeríteni képes könyörgés.

Megrázó összesítésként áll ott a végén egy drámai játék, melynek szereplői költők soraival szólnak, kérdeznak, felelnek. Az ezeket összeboronáló szerző helyzetjelentésnek szánja, és ennek úgyszintén a *Köszörű-ídőben* címet adta. Kíváncsian várhatjuk hatását egy élő színpadon.

Ha ez a verseskönyv megtalálja helyét az éjjeliszékényükön, s időnként beleolvassanak, elkerülhetetlenül legyinti meg arcukat ama erdélyi gondolat finom szelölje. Gyengéd és olykor mélabús ez a fuvalat, mint az összeállító maga és szándéka, amely ebben az antológiában valóban megtestesül. Olykor azonban példás formában arcul is legyinti!

Tudom, hogy az érzékeny lelkű válogató szemében munkája során nem egyszer csilantak meg a könnyek, sőt akár lecsordultak azok. Minden áron el akarta juttatni az anyaország magyarjaihoz is azt a különös valamit, ami az erdélyi gondolat lírai köntösben. Bebizonyítja, hogy a „csonka ország” s az egykor még „boldogságban egyesült” költőinek hangja összecseng a kisebbik haza dallamaival, örömeivel, keserveivel. És így kerek egész. Úgy, amint azt a kötetben nem hiába idézett Bocskai István, Kolozsvár szülöttje is óhajtotta egykor.

Hiszem, azok a munka közben lecsorduló könnyecsek Boros Erikát tovább erősítették abban a meggyőződésében, hogy mennyire fontos egységében ismer-ni, értékelni és megmaradásunk érdekében a szó szoros értelmében használni a nagyobbik és a kisebbik hazából érkező magyar szó lírai üzeneteit.

Jánosi Zoltán Boros Erika válogatásához írott szépséges előszavának címe: *Himnusz*a emelt századok. A kötetet szerkesztő és előszavát író tökéletesen érti, főleg érzi a verseket egybegyűjtő szándékát. Érezhető, hogy maga is mögéje lát a „bánat függönyének” sőt a kulisszák mögöttit is jól ismeri. Érzi a „történelmi ölelést”, a „lelkek közelségét” és az egészből kisütő „izzó hitelességet”. És hirdeti az egységet, a „szellemi tartomány darabolhatatlanságát”.

Mint írja, a költők verseiben: „a mögöttük álló korok és közösségek is megnyilatkoznak. Szavaikban teljes történelmi utunk egymásra épülő fejezetei mutatkoznak meg.” Legfontosabb üzenetnek tarja az egységet. Azt, hogy a: „szétdaraboltságban, az elvett földek, kulturális és gazdasági értékek fölött mégis oszthatatlan, közös nemzeti minőség: a nyelvben, a történelmi emlékezetben, a kultúrában, a vallásos és a jövőt építő hitben megnyilvánuló nagyszerű egység megszólalása”.

Ugyanakkor nem mulasztja el a lehetőséget, hogy rámutasson a bűnösökre is. Az 1920 előtti vezetők önvédelemre való alkalmatlanságára, majd a Kádár-kori lemondásra elszakítottjainkról, ama emlékezetes 1958-as „látogatás” során, de 2004. december 5. szegényét sem felejt.

Igaza van az előszót írónak. Valóban himnikus élmény ezeket a verseket olvasni, különösen így együtt, egymásra hatva, és ez által hatásukat hatványozottan érezve.

Legyen hát e recenzió címe is hasonló: *Évszázadok égbe kiáltott himnusza*.
Köszönet mindkettőjüknek!

Szász István Tas